

Mustonen Niina

Erityisherhän lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen tutkinto-ohjelma
2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Erytyisherjän lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus (Niina Mustonen)

Tutkielman tyyppi, 27 sivua, 0 liitesivua

huhtikuu 2021

Avainsanat: Erytyisherkkyyt, erityisherkkä lapsi, vuorovaikutus, varhaiskasvatus

Tässä tutkimuksessa tutustutaan erityisherkkään lapseen ja siihen, miten erityisherjän lapsen kanssa tulee olla vuorovaikutuksessa varhaiskasvatuksessa. Paneudutaan myös siihen, mitkä seikat voivat vaikuttaa vuorovaikutuksen laatuun ja, mitä varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi ottaa vuorovaikutustilanteissa huomioon. Erytyisherkkyyteen tutustutaan erityisesti psykologi Elaine Aronin tekemien tutkimusten pohjalta, joissa hän on haastatellut erityisherkkien lasten vanhempia. Erytyisherkkyydellä tarkoitetaan yliviirittyneisyyttä erilaisia ärsykejä kohtaan, joka johtuu aivojen hermojärjestelmän liiallisesta tehokkuudesta.

Tutkimus toteutetaan laadullisena kirjallisuuskatsauksena, eli tutustun erityisherkkyydestä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin sekä kirjallisuuteen ja koostan niistä helppolukuisen kokonaisuuden lasten parissa työskentelevillä. Luen myös vuorovaikutukseen liittyvää kirjallisuutta ja yhdistelen paljon erilaista aineistoa, jotta saisin koottua mahdollisimman loogisen kokonaisuuden. Erytyisherkkyyden lisäksi tutkimuksen pääkäsitteitä ovat vuorovaikutus ja varhaiskasvatus, joiden avulla tutustutaan erityisherkkyyden vaikutuksiin vuorovaikutustilanteissa.

Lapsen erityisherkkyyt voi vaikuttaa vuorovaikutustilanteisiin monin eri tavoin ja henkilöstön tulee ottaa tämä huomioon toiminnassaan. Erytyisherjän lapsen vuorovaikutuksen laatuun voivat vaikuttaa erilaiset ärsykkejät lapsen ympäristössä sekä muiden toiminnassa. Henkilöstön arvomaailma vaikuttaa myös vuorovaikutustilanteiden kulkuun. Erytyistä huomiota vaativatkin henkilöstön asenteet, ennakkoluulot ja niiden muokkaaminen niin, että vuorovaikutustilanteet nähtäisiin lapsen näkökulmasta ja erityisherkkyyt nähtäisiin todellisena asiana, eikä vain lapsen turhana kiukutteluna. Henkilöstö ei voi päättää, miltä lapsesta tuntuu, vaan lapsen kokemukset pitää ottaa tosissaan, jotta tilanteisiin voitaisiin löytää ratkaisuja.

Sisältö / Contents

Johdanto	1
Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus	3
Viitekehys	5
2.1 Erityisherkyys ja erityisherkkä lapsi.....	5
2.1.1 <i>Fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ärsykkeet</i>	7
2.2 Vuorovaikutus.....	8
2.2.1 <i>Henkilöstön asema vuorovaikutuksessa</i>	10
2.3 Varhaiskasvatus.....	11
2.3.1 <i>Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa</i>	12
Erityisherkkään lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus	13
3.1 Asenteet.....	13
3.2 Ympäristön vaikutus.....	16
3.3 Toiminta.....	18
Johtopäätökset	22
Pohdinta	23
5.1 Tutkimuksen eettisyys.....	24
Lähteet:	26

Johdanto

Luin tässä taannoin uuden lastenkirjan nimeltään Gorilla (Pörsti, 2020). Kirja kertoi lapsesta nimeltään Eino, joka menee helposti palasiksi, kirjaimellisesti. Se tapahtuu aina Einon tuntiessa erilaisia tunteita, sekä negatiivisia että positiivisia tai Einon kuullessa liian kovia ääniä. Yleensä Eino tarvitsee aikuisen apua, jotta hänet saataisiin kasattua takaisin kokoon. Einoa ympäröivät aikuiset eivät kuitenkaan pidä siitä, että Eino eläytyy kaikkeen niin voimakkaasti ja se tuntuu Einosta pahalta. Halusin kertoa tästä lukukokemuksesta, koska sen teema resonoi vahvasti kandidaatin tutkielmani aiheen kanssa, josta kerron seuraavaksi enemmän.

Tutkimukseni aiheena on erityisherkkä lapsi ja se, miten erityisherkkän lapsen kanssa tulisi olla vuorovaikutuksessa varhaiskasvatuksessa. Onnistuneen vuorovaikutuksen merkitystä ei voi korostaa tarpeeksi lapsen elämässä, mutta erityisherkkien lasten kohdalla se ei aina ole niin yksinkertaista. Psykologi Elaine Aron on tutkinut erityisherkkyyttä jo monta kymmentä vuotta, mutta siitäkin huolimatta käsite on monelle vielä täysin tuntematon. Jos erityisherkkyyden piirre on vieras käsite monelle, niin luonnollisesti sitä voi olla vaikea myös tunnistaa lapsessa. Aron on kuitenkin todennut, että erityisherkkyyttä ilmenee noin 15–20 %:lla lapsista, eli karkeasti ajateltuna päiväkodin 10 hengen lapsiryhmästä löytyisi aina yksi erityisherkkä lapsi (Aron, 2015, s.22). Tämän vuoksi kaikilla lasten kanssa työskentelevillä olisi tärkeää tietää kyseisestä piirteestä. Erityisherkkä lapsi nähdään kuitenkin usein enemmän ujona ja sisäänpäin kääntyneenä kuin, että ymmärrettäisiin, mistä oikeasti on kyse (Aron, 2015, s.49). Haluan tutkimuksellani kertoa, mitä kaikkea erityisherkkyyden piirre voi pitää sisällään ja, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö voi luoda turvallisen vuorovaikutussuhteen lapseen.

Tutustuin erityisherkkyyteen alun perin omien tarpeideni kautta, kun huomasin, että voisin omata kyseisen piirteen. Tiedon saaminen helpotti oloa ja tajusin, että en olekaan ainoa, joka muun muassa kokee erilaiset tunteet todella voimakkaasti tai aistii herkästi erilaiset äänet ja hajut. Tulevana varhaiskasvatuksen opettajana kiinnostuin aiheesta myös lasten näkökulmasta ja päätin lopulta viedä kiinnostukseni tutkielmaksi saakka, jotta me voisimme auttaa erityisherkkiä lapsia heidän haasteissaan ja antaa heille mahdollisuuden olla omia itsejään.

Paanasen ja Tammin (2017) tutkimuksessa tutkittiin varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia työn kuormittavuudesta (Paananen & Tammi, 2017). Merkittäviksi tekijöiksi työn kuormittavuudessa koettiin muun muassa suuret lapsimäärät, työntekijöiden vaihtuvuus sekä ulkopuolisten sijaisten käyttö (Paananen & Tammi, 2017). Lapsiryhmän ollessa liian iso, ei henkilöstö

pysty huomioimaan ja tukemaan lapsia niin laadukkaasti kuin toivoisivat (Paananen & Tammi, 2017). Jos tilanne on kuormittava henkilöstölle niin voin vain kuvitella, miten kuormittava se on lapsille. Erityisesti huonosti muutoksia ja erilaisia ärsykejä sietävälle erityisherälle lapselle tämä voi olla raskasta. Tämän vuoksi on hyvä, että erityisherkkyydestä on kuluneiden vuosien aikana alettu puhua yhä enemmän ja myös erityisherät lapset ovat nousseet enemmän esille.

Tutkimukseeni liittyvät vahvana osa-alueena ennakkoluulot ja tietynlaisten odotusten asettaminen erityisherälle lapselle, koska sitä voi tapahtua ihan tiedostamattaankin. Miten omat ennakkokäsityksemme voivat vaikuttaa vuorovaikutuksen laatuun erityisherän lapsen kanssa ja mitä asialle voisi tehdä? Etenkin nyky-yhteiskunnassa näennäinen sosiaalisuus ja puheliaisuus ovat arvostettuja piirteitä, koska heidän oletetaan tulevan hyvin toimeen muiden ihmisten kanssa. Hiljaisempi, sisäänpäin kääntynyt lapsi nähdään helposti arkana ja apua tarvitsevana yksilönä, vaikka todellisuudessa kaikki voi olla ihan hyvin (Aron, 2015, s.49). Varhaiskasvatus on osa lapsen elämää ja lapsi viettää päiväkodissa suurimman osan viikosta. Siksi on äärimmäisen tärkeää, että jokainen lapsi saa olla varhaiskasvatuksessa juuri sellainen kuin on. Erityisherkkä lapsi pitää sisällään upeita vahvuuksia, kunhan ne vain opitaan hyödyntämään ja tuomaan näkyväksi.

Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni tavoitteena on antaa varhaiskasvatuksen henkilöstölle tietoa erityisherkkyydestä sekä erityisherkkyyden ilmenemisestä lapsuudessa, koska lapsena piirteen ilmeneminen on erilaisempaa kuin aikuisena, aikuisen osatessa yleensä hallita tunteitaan ja piirteen ilmenemistä paremmin. Pää tavoitteenani on tarjota henkilöstölle konkreettisia neuvoja siitä, mitä tulee ottaa huomioon, kun ollaan vuorovaikutuksessa erityisherkin lapsen kanssa ja, mitkä asiat vuorovaikutuksen laatuun voivat vaikuttaa. Oikeanlainen vuorovaikutus ja ymmärrys ovat lapsen kasvun kannalta merkittäviä asioita, ja tulen myös käsittelemään tätä näkökulmaa tutkimuksessani. Tutkimuskysymykseni on:

Miten erityisherkyys ilmenee lapsuudessa ja, mitkä tekijät vaikuttavat erityisherkin lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön väliseen vuorovaikutukseen?

Toteutan tutkielman laadullisena tutkimuksena, josta tutkimustapana käytän kirjallisuuskatsausta. Laadullisen tutkimuksen keskiössä on pyrkimys kuvata, tulkita tai ymmärtää valittua ilmiötä (Puusa & Juuti, 2020). Olennaista on valita näkökulma, jonka kautta ilmiötä lähdetään tarkastelemaan. Määrälliseen tutkimukseen verrattuna laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on vapaammat kädet suunnitella ja toteuttaa tutkimusta (Suoranta & Eskola, 1998). Laadullisessa tutkimuksessa ei tehdä varsinaisia hypoteeseja, mutta tutkimuksen alkaessa on ilmiöstä jo olemassa tietynlainen esiymmärrys ja käsityksiä, jotka vaikuttavat myös tiedon hankintaan (Puusa & Juuti, 2020). Omat käsitykset eivät saa kuitenkaan vaikuttaa liikaa tutkimuksen kulkuun tai rajata aineistoa tietynlaiseksi (Suoranta & Eskola, 1998).

Vaikka laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään usein haastattelemalla tai havainnoimalla, niin voidaan käyttää myös jo olemassa olevia tutkimuksia (Suoranta & Eskola, 1998). Tätä tutkimusentapaa kutsutaan kirjallisuuskatsaukseksi. Toteutan tutkimukseni erityisesti kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka on kaikkein yleisin kirjallisuuskatsauksen muoto (Salminen, 2011, s.6). Mielestäni kuvaileva kirjallisuuskatsaus sopi tutkimusmenetelmäksi, koska sitä eivät rajaa tiukat säännöt, vaan tutkimuskysymykset ovat melko väljiä ja tutkimusaineistot laajoja (Salminen, 2011, s.6). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tutkimuksen pohjalta voitaisi kuitenkin herättää keskustelua ja tehdä johtopäätöksiä (Salminen, 2011, s.7) Tutkimusten ja kirjallisuuden väliltä pyritään etsimään yhteyksiä, jolloin ne voidaan koota yhteen selkeäksi kokonaisuudeksi (Salminen, 2011, s.5). Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on

tehdä ikään kuin ”tutkimusta tutkimuksesta”, eli kokoamani tutkimusten tulokset tulevat toimimaan pohjana uusille tutkimuksille (Salminen, 2011, s.4). Tutkimusaiheeni on vaatinut paljon soveltamista ja eri aineistojen yhdistelyä, koska erityisherkkyydestä on ollut aika vaikea löytää luotettavia lähteitä. Salmisen (2011, s.5) mukaan termi ”katsaus” on harhaanjohtava ja sen sijaan voidaan puhua ennemminkin arvioinnista, jolla viitataan lähdekirjallisuuden jatkuvaan arviointiin sekä kriittiseen tarkasteluun. Tutkimusta ei siis ole tehty vain kokoamalla kasaan kaikkea mahdollisia aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Aineiston keräämisen aikana alkaa myös hahmotua tutkimuksen teoreettinen viitekehys, eli pääkäsitteistö, joka toimii pohjana tulevalle tutkimukselle (Puusa & Juuti, 2020).

Lähdin keräämään tutkimukseni aineistoa googlailemalla ja hyödyntämällä Oulun yliopiston kirjaston nettisivuja. Olen myös tarkastellut aikaisemmin aiheestani tehtyjen kandidaatin tutkielmien lähdeluettelaita ja valinnut sieltä omaan tutkielmaani sopivia lähteitä. Lopputuloksena olen löytänyt enimmäkseen kirjallisuutta, luotettavaksi tulkitsemiani nettisivustoja sekä joitain artikkeleita. Hakusanoina ovat toimineet tutkimukseni pääkäsitteet erityisherkkyyks, vuorovaikutus ja varhaiskasvatus, sekä niiden englanninkieliset käsitteet sensory processing sensitivity, interaction ja early childhood education. Suurin osa aineistostani on julkaistu 2010-luvulla, mutta jonkin verran löytyy myös vanhempia teoksia. Vanhempia teoksia lukiessani olen katsonut, että niissä ei ole liian vanhanaikaista tietoa, vaan aineistojen väittämät ovat ajankohtaisia vielä tänäänkin.

Olen perehtynyt aiheeseeni kriittisesti ja pohtinut omien käsitysteni kautta, ovatko lukemani tekstit olleet luotettavia ja edustavako ne sitä ajatusmaailmaa, jonka koen oikeaksi. Tietysti on oltava valmis lukemaan myös ristiriitaisia aineistoja ja käsiteltävä myös niitä, jotta tutkimuksesta tulisi mahdollisimman monipuolinen. Aineistojen luotettavuutta on pitänyt harjoitella, eli välillä en ole ollut aivan varma voiko jotain aineistoa käyttää lähteenä. Tämän asian kanssa olen yrittänyt käyttää maalaisjärkeä, eli esimerkiksi mitä tahansa nettisivuja tai uutista ei voi käyttää lähteenä, vaan niiden pohjalla on oltava tutkittua tietoa.

Viitekehys

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin tutkimukseni pääkäsitteitä erityisherkkyyys, vuorovaikutus ja varhaiskasvatus, jotka luovat kehyksen tutkimuksen tuloksille.

2.1 Erityisherkkyyys ja erityisherkkä lapsi

Psykologi Elaine Aron on nimennyt erityisen herkkät ihmiset lyhyesti ja ytimekkäästi erityisherkkiksi ihmisiksi (engl. high sensitive person tai sensory processing sensitivity). Termi on mielestäni samaan aikaan piirrettä kuvaava, mutta myös helposti leimaava, jonka Aron tiedostaa itsekin. Erityisherkkyydestä on vuosien aikana käytetty myös muunlaisia termejä, esimerkiksi lastenlääketieteen professori Tom Boyce on jakanut ihmiset orkideoihin ja voikukkiin, joista orkideat ovat erityisherkkiä (Boyce, 2020). Suomalainen psykologi Sylvi-Sanni Manninen puolestaan puhui väri-ihmisistä, jotka hänen mukaansa uudistavat yhteiskuntaa kauniisti (Manninen, 2014). Tulen käyttämään tutkimuksessani kuitenkin Aronin erityisherkkä-termiä, koska se on yleisimmin käytössä tästä piirteestä puhuttaessa. Aronin tutkimukset tulevat toimimaan muutenkin pohjana tutkimukselleni. Aron on kohdistanut kirjansa ”Erityisherkkä lapsi” erityisesti erityisherkkien lasten vanhemmille, mutta ei ole syytä, miksi vanhemmille annettuja vinkkejä ei pystyttäisi hyödyntämään myös varhaiskasvatuksessa. Myös Tom Boycen tutkimukset ja ajatukset erityisherkkyydestä tulevat kulkemaan osana tutkimustani.

Erityisherkkyydessä on kyse ihmisen hermojärjestelmän tehokkuudesta, joka vastaanottaa ja käsittelee erilaisia ärsykeitä herkemmin kuin muilla ihmisillä (Aron, 2015, s.33). Tämän vuoksi erityisherkkät huomaavat asioita paljon yksityiskohtaisemmin ja tarvitsevat usein myös enemmän aikaa asioiden käsittelyssä (Aron, 2015, s.32) Erityisherkkyyys on yksi persoonallisuuden piirteistä ja Elaine Aron (2013, s.15) on todennut sen myös olevan synnynnäinen piirre. Erityisherkkyyys ei siis ole sairaus, eikä siihen voi saada diagnoosia (Aron, 2015, s.51). Ihmisen persoonallisuus koostuu yleensä geenien ja ympäristön yhteisvaikutuksesta (Keltikangas-Järvinen, 2006, s.42). Erityisherkkyyys ei ole temperamenttipiirre, mutta siinä on havaittavissa tiettyjä temperamenttipiirteitä selkeämmin kuin toisia. Temperamenttia tutkineen psykologi Liisa Keltikangas-Järvisen (2006, s.23) mukaan temperamentti on ihmisen synnynnäinen tyyli toimia niin kuin toimii. Temperamentti ei siis selitä syytä ihmisen toiminnan takana, vaan näyttää vain, miten ihminen toimii (Keltikangas-Järvinen, 2006, s.23).

Aronin (2015, s.38) mukaan yksikään lapsi ei synny maailmaan pelokkaana, ujona tai arkana, vaan syyt löytyvät usein lapsen herkkyydestä. Pelokkaaksi syntyneet eivät olisi mitenkään voineet selvitä evoluution myllerryksen aikana, mutta erityisherkit ovat selvinneet (Aron, 2015, s.38). Tämä on Aronin (2015, s.38) mukaan todiste siitä, että erityisherkit ihmiset ovat merkittävä osa yhteiskuntaa ja heitä todella tarvitaan. On selvää, että lapsi on pelokas, jos hän on kokenut asioita, jotka ovat lannistaneet häntä, mutta se ei edesauta asiaa, että muut ihmiset vain vahvistavat tätä tunnetta lapsessa omalla käyttäytymisellään (Aron, 2015, s.49). Se, miten erityisherkkä lapsi tulee kohdatuksi voi tehdä lapsesta ujon ja pelokkaan ja siksi olisikin tärkeää ymmärtää erityisherkkyyttä paremmin ja käyttää oikeita ilmaisuja (Aron, 2015, s.49).

Erytyisherkkyyttä nähdään helposti heikkoutena ja kuvitellaan, että herkit lapset ovat todella haavoittuvaisia kohtaamiaan haasteita kohtaan. Mutta siinä missä erityisherkit reagoivat voimakkaasti negatiivisiin asioihin, reagoivat he voimakkaasti myös positiivisiin asioihin (Boyce, 2020, s.71). Erytyisherkkyyden määrittävä piirre ei siis ole hermoheikkoisuus, vaan herkkä vastaanottavuus ympäröivää maailmaa kohtaan (Boyce, 2020, s.71). Rakastavassa ja hyväksytyssä ympäristössä kasvaneista erityisherkkistä lapsista kasvaa sitkeitä ja avoimia luonteita, jotka tuntevat voimakkaasti, mutta eivät hätkähdä muutoksia toisin kuin kielteisessä ympäristössä kasvaneet erityisherkit lapset (Boyce, 2020, s.71). Erytyisherkkyyttä tuo mukanaan ominaisuuksia, jotka parhaimmillaan toimivat lapsen vahvuusalueena loppuelämän ajan.

On tärkeää muistaa, että kuten ei erityisherkit lapset, niin myöskään erityisherkit lapset eivät ole kaikki samanlaisia. Vaikka kaksi erityisherkkää lasta olisi kasvanut samassa perheessä voi heidän välillään olla silti valtavasti eroavaisuuksia (Boyce, 2020, s.150). Aron (2015, s.41) muistuttaa, että antaessamme nimen jollekin asialle, eli tässä tapauksessa erityisherkkyydelle, niin kuvittelemme helposti tietävämmä asiasta kaiken. Erytyisherkkä lapsi on kuitenkin paljon muutakin kuin vain herkkä ja lapsi on luonteenpiirteiltään paljon moniulotteisempi kuin, mitä hän ehkä antaa ymmärtää (Aron, 2015, s.41). Joku voi olla esimerkiksi herkempi fyysisille ärsykkeille ja toista eivät fyysiset ärsykkeet häiritse, mutta hän kokee taas erilaiset tunteet paljon voimakkaammin (Aron, 2015, s.42). Kaikki erityisherkit ei ole myöskään vetäytyviä tai sisäänpäin kääntyneitä, eli niin sanottuja introvertteja, vaan Aronin tutkimusten mukaan noin 70 prosenttia erityisherkkistä olisi introvertteja ja loput ekstrovertteja, eli ulospäin suuntautuneita (Aron, 2015, s.50). Voi myös olla lapsia, joilla ilmenee jotain näistä piirteistä, mutta he eivät kuitenkaan ole erityisherkkiä (Aron, 2015). Kyseessä on siis hyvin moninainen piirre.

2.1.1 Fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ärsykkeet

Suomen Erityishervät Ry on jakanut erityisherkkyyden ilmenemisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen herkkyyteen. (Erityishervät ry). Käytän seuraavaksi tätä jaottelua apuna erityisherkkyydestä kertomisessa.

Erityisherkkä voi olla herkempi erilaisille fyysisille ärsykeille kuten äänille, hajuille, valoille, kosketukselle ja mauille (Aron, 2015). Esimerkiksi päiväkodin kova hälinä ja kirkkaat valot voivat tuntua lapsesta todella kuormittavilta, kun taas muut eivät välttämättä kiinnitä koko asiaan mitään huomiota. Erityisherkkä lapsi saattaa myös huomata pienimpiäkin yksityiskohtia esimerkiksi huoneen muuttuneessa sisustuksessa tai ruoan erilaisessa koostumuksessa (Aron, 2015, s.71). Kosketukseen liittyen esimerkiksi silitys tai halaus tai myös vaatteet ja niiden saumat voivat tuntua lapsesta epämiellyttävältä. Fyysisten ärsykkeiden lisäksi erityisherkkyyteen kuuluu usein voimakkaampi kipuherkkyys sekä herkkyys erilaisia sairauksia kohtaan (Aron, 2015, s.33). Sekä Aron että Boyce ovat havainneet, että erityishervät myös sairastelevat tavallista enemmän kuin ei erityishervät. Boycen (2020, s.69) mukaan herkimpiä sairastelemaan ovat erityishervät lapset, jotka ovat eläneet stressaavissa oloissa ja, joiden ympäristö ei ole osannut vastata lapsen tarpeisiin parhaalla mahdollisella tavalla. Jos erityisherkkä lapsi on puolestaan elänyt turvallisessa ympäristössä, ei hän ole sairastellut sen enempää kuin ei erityisherkkä lapsikaan, vaikka onkin herkkä ympäristön eri vivahteille (Boyce, 2020, s.69).

Psyykkiseen herkkyyteen kuuluu tuntea sekä positiiviset että negatiiviset tunteet voimakkaammin kuin muilla (Aron, 2015, s.35). Lapsi saattaa miettiä tarkkaan erilaisten tapahtumien syitä ja seurauksia, minkä vuoksi hän myös kokee tapahtumien aiheuttamat tunteet todella voimakkaasti (Aron, 2015, s.75). Tämä voi olla sekä huoltajien että henkilöstön mielestä uuvuttavaa, koska etenkin tunnetaitoja vasta opetteleva lapsi ei aina osaa tuoda tunteitaan ilmi parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsen voi olla vaikea ymmärtää ylivilittynyydestä koituvia tunteita, jotka voivat tulla ilmi esimerkiksi raivopuuskina tai toisena ääripäänä lamaantumisenä (Aron, 2015, s.37). Boycen (2020, s.170) mukaan voimakkaat pään sisällä tapahtuvat tunteet voivat muuttua pahimmillaan fyysiseksi kivuksi esimerkiksi mahakivuksi tai päänsäryksi. Lapsella tätä asiaa voi olla vaikea sanoittaa, eikä aina ymmärretä, mistä on oikein kyse (Boyce, 2020, s. 170).

Aikaisemmin mainitun ylimiettimisen vuoksi myös kovat sanat ja nuhtelu voivat jäädä kummittelemaan erityisherkan lapsen mieleen pitkäksikin aikaa ja epämiellyttävästä tunteesta voi olla vaikea päästä eroon (Aron, 2015, s.75). Ymmärtämättömyys herkkyyttä kohtaan voi johtaa

jatkuvaan kritiikkiin, jolla voi olla voimakkaita seurauksia lapsen omanarvontuntoon etenkin, kun erityisherkkä kokee erilaiset tunteet paljon voimakkaammin (Aron, 2015, s.132). Pahimmillaan lapsi alkaa itsekin uskoa saamaansa negatiiviseen palautteeseen, eikä lopulta tarvitse enää mitään palautetta, koska antaa sitä jo itse itselleen (Aron, 2015, s.132). Positiivinen palaute toimii onneksi yhtä voimakkaasti ja jos lapsi saa jatkuvaa muistutusta siitä, miten rakastettu hän on juuri sellaisena kuin on, usko lapsi tämän itsekin (Aron, 2015).

Koska erityisherkkä lapsi työstää erilaisia tunteita ja tapahtumia paljon syvemmin, on hän monesti myös todella empaattinen (Aron, 2015, s.35), eli heiltä löytyy kykyä asettua toisen ihmisen asemaan. Erityisherkkä lapsi voi ymmärtää kavereidensa tunteita paremmin ja saattaa usein asettua sovittelijan ja oikeudenmukaisuuden vaatijan rooliin riidan koittaessa (Aron, 2015, s.35). Erityisherkkä lapsi on myös taitava tilanteiden lukija ja saattaa huomata ristiriitoja ihmisten välillä, vaikka muut väittäisivätkin, että kaikki on hyvin (Aron, 2015, s.78).

Neurotieteilijä Marco Iacobonin mukaan peilisolut ovat empaattisen käytöksen perusta (Iacoboni, 2008, s.14). Kun näemme toisen ihmisen kasvoilla esimerkiksi surua, niin peilisolut aivoissamme aktivoituvat ja ne saavat meidät tuntemaan saman tunteen itsekin (Iacoboni, 2008). Koska erityisherkkät ovat usein tavallista empaattisempia, on loogista ajatella, että heidän peilisolunsa ovat tavallista herkempiä erilaisille asioille kuin ei erityisherkkien aivosolut (Aron, 2015). Kinnarisen (2005) mukaan peilisolut saavat meidät nimensä mukaisesti peilaamaan toisen ihmisen tekemää asioihin, mielialoihin tai jopa tuntoaistiin liittyviin asioihin. Esimerkiksi, jos näemme henkilön kolauttavan kyynänpäänsä pöydän kulmaan, niin omaakin kyynänpäättämme alkaa helposti ikään kuin jomottaa (Kinnarinen, 2005). Tämä selittää, miksi erityisherkkä lapsi tunnistaa helposti esimerkiksi vanhemman surullisen mielialan ja lapsi voi tulla tämän myötä itsekin surulliseksi ja pohtii, mikä on tämän mielialan takana.

2.2 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan kahden ihmisen kohtaamista, jossa kumpikin osapuoli antaa ja saa jotakin takaisin. Tilanteen aikana tulisi siis syntyä tunne yhteisymmärryksestä (Talvio & Klemola, 2017, s.9), jolloin opitaan tuntemaan ja arvostamaan toinen toista ilman ennakkoluuloja (Mattila, 2011, s.15). Erilaiset vuorovaikutustilanteet muokkaavat meitä jatkuvasti yhteiskunnan jäseniksi ja tämä muokkautuminen alkaa jo varhain lapsuudessa (Kaupila, 2000, s.19) Tarkastelen tutkielmassani erityisesti erityisherkkän lapsen ja varhaiskasvatuk-

sen henkilöstön välistä vuorovaikutusta sekä sen laatuun vaikuttavia tekijöitä. Lapsi oppii vuorovaikutustaitoja ensisijaisesti perheeltään, mutta varhaiskasvatuksen ja koulun henkilöstö ovat tässä myös tärkeässä roolissa (Kauppila, 2000, s.19). Myös lapsen identiteetti ja minäkäsitys muokkautuvat jatkuvasti vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Mäkinen, 2017). Lapsi tarkkailee muiden käyttäytymistä, eleitä, ilmeitä ja muuttaa niiden avulla käsitystä itsestään (Mäkinen, 2017). Voidaan puhua kauniista katseesta, jonka jokainen lapsi ansaitsee ja, jonka avulla lapselle ilmaistaan hyväksyntää ja viesti siitä, että hän on arvokas juuri sellaisena kuin on (Mattila, 2011, s.27).

Vuorovaikutusta on sekä sanatonta että sanallista (Kauppila, 2000). Molemmat ovat tärkeitä, mutta sanaton vuorovaikutus paljastaa ihmisestä usein enemmän kuin sanallinen (Kauppila, 2000, s.33). Kansainvälinen varhaiskasvatussuunnitelma edellyttää lasten sensitiiviseen huomioimiseen, jotta sanattomien viestienkin huomiointi olisi mahdollista (Opetushallitus, 2018). Sanattomaan vuorovaikutukseen kuuluvat esimerkiksi katse, kosketus, hymy ja läheisyys (Kauppila, 2000, s.34). Lapsen yksilöllistä huomioimista tutkinut Päivi Koivisto kertoo väitöskirjassaan (2007, s.46), miten pienetkin sanattoman vuorovaikutuksen hetket voivat vaikuttaa lapsen itsetuntoon positiivisesti. Nämä tilanteet rohkaisevat myös lasta ilmaisemaan itseään enemmän henkilöstölle, jolloin syntyy yhdessä koettu yhteisymmärryksen hetki (Koivisto, 2007, s.45). Lapsi pystyy jo hyvin varhain tunnistamaan kasvojen ilmeitä ja etenkin erityisherkkä lapsi voi olla tässä hyvin taitava (Kauppila, 2000, s.33).

Sanallisessa vuorovaikutuksessa puhe on tärkeä väline henkilöstön ja lapsen välillä ilmaista erilaisia asioita (Kauppila, 2000, s.25). Puhe ei ole pelkästään monotonista, vaan yleensä siihen liittyy jokin tavoite tai tunteen ilmaisu, joita toisen osapuolen tulisi huomata (Kauppila, 2000, s.25). Varhaiskasvatuksessa sanallisessa vuorovaikutuksessa on tärkeää, että sanat kohdistetaan suoraan lapselle ja lapsen nimen mainitseminen edistää lapsen itsetuntoa, jolloin hän kokee myös tulleensa nähdyksi ja kuulluksi ryhmässä (Koivisto, 2007, s.46). Jos lapsi ei vielä kykene sanalliseen vuorovaikutukseen, vaatii se henkilöstöltä entistäkin syvempää herkkyyttä huomata lapsen tarpeet ja aloitteet (Ahonen, 2017).

2.2.1 Henkilöstön asema vuorovaikutuksessa

Lapsi ei kasva omaksi persoonakseen tyhjiössä, vaan vahvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, muiden toimintaa vahvasti itseensä peilaten (Mäkinen 2017). Temperamentti tulee geenien mukana, mutta lopullinen persoonallisuus kehittyy sen kautta, miten lapsi tulee kohdatuksi ympäristössään (Ahonen, 2019).

Lapsen ja aikuisen kohtaamisessa kulminoituvat luottamus ja kunnioitus toista kohtaan siinä missä kahden aikuisenkin välillä (Mattila, 2011, s.18). Tässä tapauksessa aikuinen on kuitenkin tiedoiltaan ja taidoiltaan korkeammalla, mitä lapsi, jonka takia kohtaamisen tasapuolisuudessa on oltava erityisen tarkkana (Mattila, 2011, s.11). Auktoriteetin käyttö ryhmässä voi parhaimmillaan luoda levollisen tunnelman, jossa lapsilla on tilaa kasvaa ja heidän mielipiteensä ja tarpeensa otetaan huomioon (Ahonen, 2019). Negatiivisesti siihen voivat vaikuttaa henkilöstön ennakkoluulot ja henkilökohtaiset näkemykset sekä sen ajan vallalla olevat yleiset käsitykset lapsuudesta ja siitä, millainen lapsen kuuluisi tai ei kuuluisi olla (Mäkinen, 2017). Tähän esimerkkinä sosiaalisten ja ulospäinsuuntautuneiden lasten näkeminen neuvokkaampina kuin hiljaisten ja sisäänpäin kääntyneiden lasten. On tärkeää muistaa, että lapsi ei ole vain objekti, jolle syötetään odotuksia ja vaatimuksia siitä, millainen pitäisi olla, vaan lapsi on aktiivinen subjekti, jonka ajatuksilla ja mielipiteillä on merkitystä (Mäkinen, 2017).

Henkilöstö saattaa myös hakea tukea omiin epävarmuuksiinsa lapsen kautta (Mattila, 2011, s.25). Jos henkilöstö pyrkii lapsen kautta osoittamaan, miten hyvä on työssään, niin silloin ollaan pahasti hakoteillä. Lapsen syntyessä maailmaan vanhemman on osattava laittaa omat tarpeensa ja oman egonsa syrjään, sillä lapsi ei ole maailmassa heitä varten, vaan itseään varten (Mattila, 2011, s.36–37). Tämä pätee myös varhaiskasvatuksessa henkilöstön kohdatessa lapsen. Erityisherkän lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen piirissä, hän tarvitsee henkilöstön, joka kohtaa ilman ennakko-odotuksia tai lokeroitua, sillä jotta lapsi oppisi arvostamaan itseään, täytyy hänen saada kokea itsensä arvostetuksi ensin muiden osalta, juuri sellaisena kuin on (Mattila, 2011, s.32).

Onnistuneen vuorovaikutuksen perusta on luottamus toiseen, jolloin esimerkiksi lapsi uskaltaa antaa henkilöstölle merkin halusta vuorovaikutukseen ja henkilöstö tulkitsee tämän merkin myönteisesti (Kauppila, 2000, s.70). Aikaisemmat tilanteet vaikuttavat tulevien vuorovaikutustilanteiden syntyyn ja niiden luonteeseen, tässä tapauksessa tilanteissa tulisi säilyä myönteinen

henki ja tilanteen lopputuleman tulisi olla positiivinen (Kauppila, 2000, s.75). Hyvä vuorovaikutus edellyttää myös, että henkilöstö etsii ja luo aktiivisesti tilanteita olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa (Mäkinen, 2017).

2.3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittää varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen olevan päiväkotitoiminta-, perhepäivähoito- sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Haluan rajata tutkimukseni kuitenkin vain päiväkotitoimintaan, koska tutkimukseni kannalta se on merkittävin paikka, jossa erityisherkillä lapset voivat kadota muiden lasten joukkoon isojen lapsimäärien vuoksi. Tulen myös työskentelemään päiväkodissa itsekin tulevaisuudessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan varhaiskasvatus on toimintaa, joka tukee lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista, sekä tarjoaa lapselle tasa-arvoisen ja osallistavan toimintaympäristön. Kaikessa tulee korostua erityisesti pedagogiikka, jonka vasu määrittelee suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi pyrkimyksenä kehittää lasten oppimista ja hyvinvointia (Opetushallitus, 2018). Pedagogiikalla on monitieteiset taustat, mutta merkittävimminä ovat erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustiede (Opetushallitus, 2018). Jokaiselle lapselle kirjataan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, josta tulee lapsen tarpeiden ja edun mukainen (Opetushallitus, 2018). Suunnitelman tarkoituksena ei ole kuitenkaan lapsen muokkaaminen, vaan varhaiskasvatuksen toimintamuotojen suunnittelu sellaiseksi, että ne tukisivat jokaisen lapsen tarpeita parhaalla mahdollisella tavalla (Opetushallitus, 2018). Päiväkodissa toimitaan yleisesti viidellä eri oppimisen alueella: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn (Opetushallitus, 2018).

Varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaan päiväkodissa toimii varhaiskasvatuksen opettajia, sosionomeja sekä lastenhoitajia, joista vähintään kahdella kolmasosasta tulisi olla opettajan tai sosionomin kelpoisuus. Haluan suunnata tutkimukseni opettajien ja sosionomien lisäksi myös lastenhoitajille ja tulen käyttämään kaikista kolmesta ammattinimikkeestä yhteisesti nimitystä varhaiskasvatuksen henkilöstö tämän tutkimuksen ajan. Käytän henkilöstö-termiä, koska sitä käytetään myös valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa nimittämään kaikkia lasten kanssa työskenteleviä henkilöitä. Lasten ja henkilöstön välille tulisi muodostua mahdollisimman pitkäkestoinen vuorovaikutussuhde, joka edellyttää henkilöstöltä jokaista lasta yksilöllisesti kunnioittavia toimintatapoja (Opetushallitus, 2018).

2.3.1 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen perusteiden (2018) mukaan lapsen luodaan kiinteät vuorovaikutussuhteet ja edistetään myös lapsen vuorovaikutustaitoja muihin ihmisiin. Jotta opittaisiin tuntemaan jokainen lapsi yksilöllisesti vahvuuksineen ja kehittämisen kohteineen, on pysyvän vuorovaikutussuhteen luominen tärkeää (Opetushallitus, 2018). Lasten lisäksi vuorovaikutussuhteita luodaan lasten huoltajiin, jotka tuovat esiin tietonsa ja mielipiteensä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa varhaiskasvatustoimintaan (Opetushallitus, 2018). Jotta lapsen myönteinen kasvu ja kehitys olisi mahdollista pitää henkilöstön, lapsen ja huoltajan välille syntyvän vuorovaikutussuhteen olla molemminpuolista ja toisia kunnioittavaa (Opetushallitus, 2018). Luottamuksellisuus on tärkeää arjessa ja erityisesti silloin, jos lapsen hyvinvoinnista herää jollain tapaa huoli (Opetushallitus, 2018).

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen varhaiskasvatuksen laatuindikaattorissa, johon tulen myöhemmin viittaamaan lyhenteellä Karvi, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lasten välinen vuorovaikutus on merkittävässä asemassa ja indikaattori edellyttää vastavuoroiseen sekä kannustavaan ja välittävään vuorovaikutukseen (Karvi, 2019). Karvin (2019) mukaan lapsen aloitteisiin on vastattava niin, että osallisuus ja toimijuus ryhmässä edistyvät. Karvi (2019) korostaa, että toimiva vuorovaikutus on myös edellytys onnistuneelle pedagogiselle toiminnalle. Toimijuus ja osallisuus ovat molemmat varhaiskasvatuksen kaksi tärkeintä periaatetta, jotka korostavat lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja nähdyksi ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti (Turja & Vuorisalo, 2017). Periaatteet tulevat näkyviksi lapsen ollessa vuorovaikutuksessa muiden lasten sekä henkilöstön kanssa (Turja & Vuorisalo, 2017).

Leikki ja etenkin vapaa leikki on merkittävä osa varhaiskasvatusta ja se on lapsen kehityksen kannalta tärkeää ja monipuolisesti lapsen kehityksen eri osa-alueita tukevaa toimintaa (Opetushallitus, 2018). Leikki kehittää esimerkiksi lapsen vuorovaikutus- ja tunnetaitoja sekä ongelmanratkaisukykyä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on mahdollistaa leikki lapsille, koska se on heille luontaisin tapa toimia. Leikki ei ole lapselle tietoista taitoja kehittävää toimintaa, vaan lapsi saa leikistä iloa ja onnistumisen kokemuksia, kun on vapaa käyttämään mielikuvitustaan (Opetushallitus, 2018).

Erityisherhän lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus

Laadukkaan vuorovaikutuksen taustalla on tavoite parantaa lapsen hyvinvointia, johon Hännikäisen (2013) mukaan kuuluu lapsen aktiivinen osallisuus ja toimijuus ryhmässä, itseluottamuksen kokeminen sekä arvostetuksi kokemisen tunne. Hyvinvointia lisäävän vuorovaikutuksen tärkeä osa on henkilöstön sensitiivisyys, jolloin lapsen tarpeisiin ja huolenaiheisiin eläydyttään aidosti ja lapsi tulee kuulluksi juuri sellaisena kuin on (Hännikäinen, 2013). Tätä me lähdemme siis tavoittelemaan lapsen ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa, mutta tarkastellaan enemmän, miten lapsen erityisherkyys voi vaikuttaa asiaan.

Erityisherhän lapsen maailmaa tarkastellessa huomataan, että lapsen elämään voivat vaikuttaa voimakkaasti hänen fyysinen ympäristönsä ja henkilöstön toiminta sekä asenteet, jotka kaikki ovat yhteydessä lapsen toimintakykyyn (Aron, 2015). Kun tarkastellaan lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista, niin siinäkin huomataan, että lapsi ei ole muokkauksen kohde, vaan lasta ympäröiviä tiloja, toimintaa ja asenteita tulee havainnoida, reflektoida ja pyrkiä tarpeen mukaan muokkaamaan (Opetushallitus, 2018). Varhaiskasvatuksen henkilöstö on vastuussa vuorovaikutuksen toteutumisesta lasten kanssa ja mahdollistaa myös edellytykset, joissa lapset voivat oppia vuorovaikutustaitojaan (Opetushallitus, 2018). Näihin edellytyksiin kuuluvat muun muassa oppimisympäristö ja hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri sekä henkilöstön asenteet, jotka voivat näkyä heidän puheessaan ja käyttäytymisessään (Opetushallitus, 2018). Jaan tulokset pääosin kolmeen osioon, eli varhaiskasvatuksen henkilöstön toimintaan, ja asenteisiin sekä oppimisympäristöön. Tulen tarkastelemaan kaikkia osioita siitä näkökulmasta, miten ne voivat vaikuttaa henkilöstön ja erityisherhän lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja, miten henkilöstö voi toiminnallaan muuttaa asioita parempaan suuntaan. Tulen antamaan myös käytännön neuvoja, sekä herätän ajatuksia siitä, mitä henkilöstö voisi tehdä toisin.

3.1 Asenteet

Kun puhutaan varhaiskasvatuksen ammattilaisista, niin Varhaiskasvatuksen opettajien liiton (VOL, 2020) mukaan heidän toiminnassaan omat asenteet ja arvot eivät saisi vaikuttaa liikaa toimintaan päiväkodissa varsinkin, jos niistä ei ole hyötyä lasten kanssa toimimisessa. Joka tapauksessa arvot ovat läsnä jokapäiväisessä toiminnassamme halusimmepa sitä tai emme, ja

siksi niitä on tärkeää tarkastella aktiivisesti ja olla valmis muokkaamaan (VOL, 2020). Aronin (2015, s.90) mukaan se, kuinka hyvin erityisherkkää lasta voi ymmärtää riippuu paljon siitä, millainen henkilöstö on itse. Aron on osoittanut kirjassaan kappaleet erikseen niille huoltajille, jotka ovat erityisherkkiä ja niille, jotka eivät ole. On sanomattakin selvää, että erityisherkillä huoltajalla on paremmat mahdollisuudet ymmärtää erityisherkkää lasta, mutta se ei sulje pois sitä, etteikö ei erityisherkkäkin voisi toimia hyvin lapsen kanssa (Aron, 2015, s.90).

Aron on antanut paljon vinkkejä tilanteisiin, joissa huoltajan ja erityisherkin lapsen luonteet eroavat vahvasti toisistaan. Vaikka vinkit on suunnattu erityisesti lasten huoltajille, en näe syytä, etteikö varhaiskasvatuksen henkilöstö voisi niitä myös hyödyntää. Pystyäkseen toimimaan erityisherkin lapsen kanssa, on henkilöstön opittava hyväksymään erityisherkin lapsen mukanaan tuomat piirteet (Aron, 2015, s.91). Aronin mukaan tämä ei aina ole niin helppoa, koska totumme parhaiten luonteisiin, jotka muistuttavat eniten omaamme. Sen sijaan, että lähitisimme muokkaamaan lasta omia piirteitämme vastaavaksi, pitää meillä opetellakin muokkaamaan omia asenteitamme lasta kohtaan (Aron, 2015, s.91). On tärkeää tiedostaa lapsiryhmässä ilmeneviä temperamenttieroja ja valmistautua siihen, että jokaiselle lapselle eivät vain päde samanlaiset toimintatavat (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala, 2015, s.79). Aronin (2015, s.46) mukaan erityisherkkyydessä korostuvat erityisesti sensitiivisyys, eli matala ärsykekynnys ja intensiivisyys, joskaan tämä ei aina näy ulospäin, koska lapsi voi myös pitää tunteensa tiukasti sisällään. Henkilöstön tiedostaessa näitä eroavaisuuksia, helpottuu vuorovaikutus lapsen kanssa, mutta valitettavasti ympäristö ei ole aina kovin vastaanottavainen näitä eroja kohtaan (Marjamäki ym., 2015, s. 80).

Yksi iso ympäristö lapsen elämässä on päiväkotimaailma. Koska erityisherkkyyys on synnynäinen piirre, ei lapsi pysty muuttamaan sitä itsessään noin vain varsinkaan henkilöstön vaatimana (Aron, 2015). Kuitenkin sosioemotionaalaisia taitojaan harjoittelevan erityisherkin lapsen voidaan nähdä käyttäytyvän haastavasti, jos hän ei osaa vielä säädellä tunteitaan ja tällöin erilaisia vaatimuksia voi lasta kohtaan alkaa syntyä (Ahonen, 2017). Lapsi ei esimerkiksi välttämättä kykene hillitsemään voimakkaita tunteitaan, vaan ne saattavat ilmetä epäedullisella tavalla tai lapsi valittaa asioista, jotka saattavat tuntua varhaiskasvatuksen henkilöstöstä tyhjänpäiväiseltä. Pointtina tässä on kuitenkin se, että päätetäänkö asioista valittaminen nähdä nimenomaan valittamisena vai suhtaudutaanko siihen sittenkin hyvänä paikkana katsoa tilannetta uudenlaisesta näkökulmasta (Ahonen, 2017). Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tulla asetta-neeksi erityisherkälle lapselle epärealistisia vaatimuksia vähättelemällä lasta häiritseviä asioita,

joka voi puolestaan vaikuttaa negatiivisesti lapsen itsetuntoon (Ahonen, 2017). Lapsi tarvitsee-kin näissä tilanteissa mallia henkilöstöltä, eli jotta lapsi uskoisi selviävänsä vaikeista tilanteista täytyy henkilöstön ensin uskoa lapseen (Marjamäki ym., 2015, s.80). Sen sijaan, että keskityttäisiin tilanteiden hankaluuteen, tarkastellaankin lasta häiritsevien asioiden taustoja ja pyritään löytämään toimintatapoja, jotka helpottavat lapsen tilannetta (Aron, 2015). Niin sanotut haastavat tilanteet nähdäänkin tilaisuutena kasvaa sekä lapsen että henkilöstön osalta (Ahonen, 2017). Ja vaikka tilanteet eivät menisikään aina suunnitelmien mukaan, on tärkeää muistaa kehua lasta ja löytää niitä pieniä onnistumisia, jotta voimme vahvistaa lapsen itsetuntoa (Marjamäki ym., 2015, s.80). Tämä vaikuttaa myös lapsen ja henkilöstön väliseen suhteeseen, koska mitä huonommassa valossa henkilöstö näkee lapsen, sitä etäisemmäksi heidän suhteensa kehittyvät (Ahonen, 2017). Jos henkilöstö näkee lapsen lempeässä valossa, tulee suhteestakin läheisempi, ja tämä puolestaan edesauttaa myöhempiä vuorovaikutustilanteita (Ahonen, 2017).

Jos näet lapsen, joka seuraa sivusta muiden lasten leikkejä ja ajattelet automaattisesti hänen olevan ujo, niin mieti hetki uudestaan, koska lapsi ei hyödy siitä millään tavalla, että hän tulee leimatuksi ujoksi (Erytyisherkkät ry). Leimaaminen voi vain vahvistaa lapsen epävarmuutta itsessään ja heikentää lapsen rohkeutta uusissa tilanteissa. Lapsi voikin haluta vain olla hetken itsekseen ja tutustua tilanteeseen, ennen kuin syöksyy mukaan leikkeihin (Erytyisherkkät ry). Aronin (2015, s.216) mukaan erityisherkkä lapsi miettii uuden tilanteen koittaessa kolmenlaisia kysymyksiä: onko eteneminen turvallista, riittävätkö omat kyvyt ja onko asioilla tapana järjestyä. Osittain näiden kysymysten vastauksiin vaikuttavat lapsen yleinen elämäkokemus ja se, miten tilanteet ovat aikaisemmin sujuneet, mutta merkitystä on myös henkilöstön toiminnalla (Aron, 2015). Boycen (2020, s.220) mukaan erityisherkkän lapsen rohkaisemisen ja suojelemisen välinen raja on häilyvä, jonka välillä joudutaan usein tasapainoilemaan. Vaikka erityisherkkä lapsi on sensitiivisempi esimerkiksi uusien tilanteiden kohtaan, ei lasta voi kuitenkaan täysin kietoa pumpuliin (Boyce, 2020, s.220). Liika suojeleminen saa lapsen pelkäämään uusia tilanteita entistä enemmän ja lapsen itseluottamus horjuu, kun taas liika rohkaisu voi tuntua lapsesta painostavalta ja lapsi voi kokea epäonnistuneensa, kun ei kyennyt siihen, mitä henkilöstö häneltä halusi (Boyce, 2020, s.220). Boyce muistuttaa, että on pystyttävä rohkaisemaan lasta tarpeeksi ilman, että lapsi kokee olonsa painostetuksi ja tilanteesta tuleekin pelottava, koska parhaimmillaan lapsi pystyykin voittamaan omat pelkonsa ja saamaan ihania onnistumisen kokemuksia, jotka kannustavat tulevissa koitoksissa. Suomen Erytyisherkkien-sivusto muistuttaa, että se, mitä erityisherkkä lapsi kokee, on totta. Vaikka et itse tuntisi uutta tilannetta jännittäväksi, niin

lapsen kokemus on toinen ja se pitää ottaa tosissaan (Eryitysherkät Ry). On tärkeää pysyä kärsivällisenä ja antaa lapsen itse oivaltaa, että minähän pystyn tähän (Eryitysherkät Ry). Tämä kasvattaa erityisherkan lapsen luottamusta sekä lasta itseään, että henkilöstöä kohtaan.

3.2 Ympäristön vaikutus

Haluan käsitellä lapsen ympäristöä tutkimukseni yhtenä osa-alueena, koska sillä on iso vaikutus siihen, miten erityisherkan lapsen kanssa voi olla vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutukseen voivat vaikuttaa erityisesti fyysisen ympäristön erilaiset ärsykkeet, mutta myös muut lapset, henkilöstö ja heidän tunnetilansa (Aron, 2015, s.75). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2018) mukaan vastuu oppimisympäristön laadusta on henkilöstöllä ja on pidettävä huoli, että ympäristö on lapselle turvallinen, oppimista tukeva jokaisen lapsen ikä- ja kehitystason mukaan. Jos koetaan, että ryhmän toimintakulttuuri ei edistä lapsen kasvua ja kehitystä toivotulla tavalla, on myös sitä velvollisuus muuttaa, jonka jälkeen vaaditaan säännöllistä reflektointia siitä, onko muutoksista ollut mitään hyötyä (Opetushallitus, 2018). Koko työryhmän kanssa tulisikin käydä yhteistä keskustelua arvo- ja asennemaailmasta sekä toimintakulttuurista, jolloin varmistettaisiin, että lasten kanssa toimittaisiin mahdollisimman yhtenäisesti (Opetushallitus, 2018).

Päiväkoti on täynnä erilaisia ärsykeitä, jotka saattavat häiritä erityisesti erityisherkan lapsen elämää. Päiväkodeissa on keskimäärin rajoituksia korkeampi melutaso, jonka on tutkittu vaikuttavan lapsen stressitason nousuun voimakkaasti (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.92). Keltikangas-Järvisen (2012, s.92) mukaan melu voi olla haitallista erityisesti erityisherkillä lapsilla ja heillä voi olla vaikeuksia sopeutua ympäristöön ärsykkeen ollessa liian voimakas. Tämä voi ilmetä esimerkiksi ärtyneisyytenä tai pelokkuutena, jolloin lapsen kanssa on myös haastavaa yrittää olla vuorovaikutuksessa (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.92). Keltikangas-Järvinen (2012) puhuu myös kierteestä, jossa esimerkiksi melutason noustessa stressitaso nousee, jolloin syntyy ristiriitoja lasten välillä, joka taas voi nostaa stressitasoa entisestään. Myös päiväkotiympäristön kirkkaat valot sekä yleinen kaaos ja hälinä voivat kuormittaa lasta valtavasti (Aron, 2015, s.71). Tämän vuoksi, on syytä luoda päiväkotiympäristöön myös mahdollisimman ärsykeettömiä paikkoja, joissa lapsi voi rauhoittua ja kerätä voimia (HSP-Suomen erityisherkät ry). Kun lapselle antaa luvan olla yksin ja rauhassa, lisää se lapsen luottamusta henkilöstöön (Aron, 2015, s.186).

Kauppila (2000, s.29) on antanut ideoita, joilla vuorovaikutustilanteista saadaan onnistuneempia ja näitä ideoita voidaan hyvin hyödyntää myös erityisherikän lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä. On tärkeää miettiä alkuun, mitä lapselle haluaa viestiä ja tarkistaa samalla mahdolliset häiriötekijät, jotka voivat vaikuttaa tilanteeseen (Kauppila, 2000, s.29), esimerkiksi meluisa eteistila voi olla lapselle hyvin kuormittava, jolloin henkilöstön asiaan voi olla vaikea keskittyä. Kauppila (2000, s.29) muistuttaa, että henkilöstön tulisikin nähdä tilanne myös lapsen näkökulmasta. Vaikka tilanne ei näyttäytyisi henkilöstön silmään meluisana, niin se voi kuitenkin olla sitä lapselle. Myös se, millaisen kuvan henkilöstö antaa itsestään heti aamusta on ratkaisevaa, koska erityisherikkä lapsi voi aistia muiden tunnetilat niin herkästi (Aron, 2015, s.14). Jos henkilöstö on heti aamusta stressaantuneen ja kiireisen oloinen, erityisherikkä lapsi voi aistia tämän ja stressaantuneisuus voi tarttua myös häneen (Aron, 2015, s.14). Kauppila (2000, s.29) neuvoo vuorovaikutustilanteen lopuksi varmistamaan, että lapsi on ymmärtänyt henkilöstön asian ja kuuntelee myös kärsivällisesti, jos lapsella on jotain sanottavaa.

Isossa lapsiryhmässä tapahtuu paljon ja tämä voi vaikuttaa lapsen vireystilaan päivän aikana (Ahonen, 2017). Ahosen (2017) mukaan etenkin alle kouluikäisillä isossa ryhmässä liian pitkään toimimisen on tutkittu kasvattavan lasten stressitasoa ja heikentävän vireystilaa. Pienryhmätyöskentely on yleinen pedagoginen käytäntö päiväkotimaailmassa, kun lapsiryhmää halutaan jakaa pienemmäksi, jolloin sen on tutkittu vähentävän lasten stressitasoa ja antavan paremmat mahdollisuudet henkilöstölle kohdata jokainen lapsi yksilöllisemmin (Ahonen, 2017). Pienryhmätyöskentelyn on myös Ahosen (2017) mukaan tutkittu vähentävän erilaisten ärsykkeiden määrää, etenkin melutasoa ja yleistä levottomuutta. Työskentelyn myötä lapsilähtöinen toiminnansuunnittelu on helpompaa, eli voidaan ottaa huomioon jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet (Raittila, 2013). Erityisherikkään lapseen on huomattavasti helpompi saada kontakti, kun ärsykemäärä on pienempi ja lapsella on helpompi olla (Ahonen, 2017). Pienryhmien kanssa on syytä pohtia, pidetäänkö ryhmät kiinteinä vai pyritäänkö niitä muuttamaan säännöllisin väliajoin (Raittila, 2013). Muutoksia huonosti sietävän erityisherikän lapsen näkökulmasta jatkuva ryhmien muuttaminen voi olla kuormittavaa, mutta samalla on hyvä miettiä Boycen sanoja siitä, miten lasta on hyvä rohkaista uusiin tilanteisiin, lapsen liikaa kuormittamista silmällä pitäen. Keskustelua on myös herättänyt, että onko jokaisella varhaiskasvatuksen henkilöstön jäsenellä mahdollisuutta tutustua jokaiseen lapseen kunnolla, jos aina toimitaan vain pienryhmissä tiettyjen lasten kanssa (Raittila, 2013).

Koska leikki on lapsen luontainen tapa toimia, on se myös hyvä keino kehittää vuorovaikutusta erityisherkkän lapsen ja henkilöstön välillä. Yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa lapsella on mahdollisuus kokea iloa ja onnistumisen kokemuksia leikin avulla ja henkilöstöllä on myös mahdollisuus oppia lapsesta leikin aikana (Opetushallitus, 2018). Turvallisessa vuorovaikutussuhteessa lapsi voi tuoda leikin aikana esiin pelkoja ja toiveitaan sekä muita ajatuksia, joita ei ehkä muuten toisi esille (Estola & Puroila, 2013). Tämä vaatii henkilöstöltä aktiivisuutta liittyä leikkiin, mutta valitettavan usein tilanteista saatetaan jäädä mieluummin sivuun, jolloin hyvä vuorovaikutuksen mahdollisuus jää käyttämättä (Estola & Puroila, 2013). Boyce (2020, s.222) muistuttaa leikin voimasta ja siitä, miten erityisherkkä lapsi saa siitä lohtua. Leikin aikana lapsen ei tarvitse huolehtia arjen murheista, vaan saa heittäytyä mielikuvituksen vietäväksi, mutta voi kuitenkin käsitellä hyvin vaikeita asioita leikin avulla (Boyce, 2020, s.222). Boycen (2020, s.222) mukaan erityisherkillä lapsella erilaiset tunteet voivat olla hyvinkin voimakkaita ja leikki voi olla keino käsitellä niitä ja asettaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin. Erityisherkillä lapsella on usein vilkas mielikuvitus sekä vahvoja taipumuksia itsensä ilmaisuun taiteellisesti, joille leikki antaa hyvät mahdollisuudet toteutua (Boyce, 2020). Leikin aikana erityisherkillä lapsella on myös mahdollisuus kokeilla asioita, joita ei oikeassa elämässä ehkä uskaltaisi kokeilla, ja hän saa turvallisen tilan opetella vuorovaikutustaitoja ja omien rajojensa kokeilua (Estola & Puroila, 2013).

3.3 Toiminta

Varhaiskasvatuksen henkilöstöltä tulee löytyä pedagogisia keinoja käsitellä erilaisia vastaan tulevia tilanteita vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Karvin (2019) mukaan toiminta on laadukkaita päiväkodeissa, joissa henkilöstöllä on mahdollisuus aktiiviseen ammatilliseen kehittämiseen. Henkilöstön tehtävä on ylläpitää toimintaa niin, että jokainen lapsi kokee kuuluvansa ryhmään (Karvi, 2019).

Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja erityisherkkä lapsi voivat parhaimmillaan rikastuttaa puolin ja toisin toistensa elämää toiminnallaan (Aron, 2015). Henkilöstö auttaa lasta kokemaan uusia asioita, pitäen kuitenkin mielessä rohkaisun ja suojelemisen välisen tasapainon (Aron, 2015, s.94). Aron (2015, s.94) muistuttaa, miten lapsi oppii hallitsemaan ja ymmärtämään omia tunteitaan paremmin, sekä kehittämään vuorovaikutussuhteita muihin lapsiin henkilöstön kanssa. Näissä tilanteissa tarvitaan paljon kärsivällisyyttä, koska erityisherkkältä lapselta menee usein kauemmin tottua uusiin tilanteisiin ja tehdä asioita kuin muilla lapsilla (Aron, 2015, s.95).

Boyce (2020, s.216) muistuttaa, että henkilöstö voi myös auttaa lasta hyväksymään ja vahvistamaan tämän luontaisia ja tunnusomaisia piirteitä, jotka ehkä erottavat hänet muista lapsista. Kaikilla erityisherkillä on eriäviä piirteitä muista ja on tärkeää kehua niitä ja löytää niiden vahvuudet, jotta lapsi voi oppia hyödyntämään niitä (Boyce, 2020, s.217). Vaikka onkin henkilöstön tehtävä auttaa erityisherkkää lasta sopeutumaan ympäristöön, niin lapsi voi opettaa paljon myös muille esimerkiksi kiireettömyyden arvostamisesta ja muutoksista, joita ympäristö ehkä tarvitsee (Aron, 2015, s.87). Ilman erityisherkkiä lapsia nämä asiat voisivat jäädä henkilöstöltä muuten huomaamatta (Aron, 2015, s.87).

Kuten aikaisemmin on tullut ilmi, erityisherkkä lapsi voi ylikuormituksessaan käyttäytyä monin eri tavoin (Aron, 2015, s.36). Jotkin tavat ovat näkyvämpiä kuten levottomuus ja aggressiivisuus ja joitakin ei meinaa huomata lainkaan kuten lamaantumisen tai tilanteesta kokonaan pois vetäytyminen (Aron, 2015, s.36). Lapsen stressinsäätelyyn tarvittavat aivoalueet eivät ole vielä niin kehittyneet, että ne pystyisivät kestämaan kaiken sen kuormituksen, mitä erityisherkkä lapsi voi pahimmillaan kokea, jolloin ylikuormittumista tapahtuu (Tommola & Häkkinen, 2017, s. 92). Jos lapsi joutuu kokemaan kuormittumista jatkuvasti ilman, että kukaan huomaa, voi lapsen kehitys alkaa kärsiä (Tommola & Häkkinen, 2017, s.93). Uuden oppimista ei välttämättä enää tapahdu, koska kaikki huomio menee tilanteesta selviämiseen ja turvallisuuden tunne on heikentynyt (Tommola & Häkkinen, 2017, s.93). Negatiiviset tilanteet kuten riidat tai kovasanainen nuhtelu voivat myös vaikuttaa erityisherkkään lapsen todella syvästi, ja mitä voimakkaampi tunnereaktio on, sitä syvempi vaikutus sillä on lapseen (Erityisherkkät ry). Lapsi voi tuntea esimerkiksi syyllisyyttä ja häpeää, jotka ovat hyödyllisiä tunteita, jos on tehnyt jotain väärin ja ne ohjaavat meitä toimimaan paremmin ensi kerralla, mutta erityisherkillä tämä voi mennä kuitenkin liiallisuuksiin (Aron, 2015, s.138). Muille tämä kyseinen hetki ja tunne voi siis unohtua nopeasti, mutta lapsella tunnetta on vaikea unohtaa noin vain (Aron, 2015). Erityisherkkät lapset saattavatkin usein käyttäytyä mahdollisimman tunnollisesti ja kiltisti, koska pelkäävät tekevänsä jotain taas väärin tai loukkaavansa muiden tunteita (Erityisherkkät ry). Tämän vuoksi varhaiskasvatuksen henkilöstöllä tulee olla keinoja käsitellä näitä tilanteita ja huomata, jos lapsella ei ole kaikki hyvin.

Erityisherkkä lapsi, joka pataa kaiken kuormituksen sisäänsä voi näyttää ulospäin hiljaiselta ja rauhalliselta lapselta, häntä voisi kuvailla jopa helpoksi (Tommola & Heikkilä, 2017, s.95). Tällöin voi käydä niin, että lapseen ei kiinnitetä paljon huomiota, vaan huomion saavat meluisat ja levottomat lapset. Todellisuudessa lapsen sisällä voi käydä voimakas tunteiden vellominen, jota lapsi ei halua tai pysty näyttämään ulospäin (Tommola & Häkkinen, 2017, s.95). Aronin

mukaan erityisherkkien lasten itsesäätely voi usein olla voimakkaampaa, koska he ovat tietoisempia oman käyttöksensä vaikutuksista muihin (Aron, 2015, s.187). Voi myös olla, että lapsi ei tunne ympäristöä tarpeeksi turvalliseksi tunteiden ilmaisuun (Tommola & Häkkinä, 2017, s.93). Jos lapsi ei ilmaise itseään sanallisesti, henkilöstö voi huomata sisäisen kuohunnan esimerkiksi lapsen ilmeistä, eleistä tai jännittyneestä asennosta (Tommola & Häkkinä, 2017, s.95). Lapsi ei aina ymmärrä, miksi hän ylikuormittuu tietyissä tilanteissa ja siksi henkilöstön on tärkeää sanoittaa tunteita ja selittää, miten ne saattavat joskus tulla ja mennä, miten sattuu, eikä se ole vaarallista (Tommola & Heikkilä, 2017, s.108). Lapsen kanssa voidaan myös miettiä, mikä erilaiset tunteet aiheuttavat, jolloin lapsi oppii yhdistämään tilanteen ja sen aiheuttaman tunteen (Marjamäki ym., 2013, s.55).

Ylikuormittuneisuus voi ilmetä myös levottomana ja uhmakkaana käytöksenä ja tätä ei henkilöstö voi olla huomaamatta (Tommola & Häkkinä, 2017). On tärkeää tunnistaa syyt lapsen käytöksen takana, koska kukaan lapsi ei huvin vuoksi käyttäydy uhmakkaasti (Marjamäki ym., 2015, s.57). Tässäkin tapauksessa tunteiden sanottaminen lapselle on tärkeää, mutta ei voida olettaa, että voimakkaan tunnekuohun vallassa oleva lapsi pystyisi aina vastaanottamaan näitä sanoja (Aron, 2015, s.198). Lapsen ollessa kiihtyneessä tilassa, on henkilöstön hyvä pysytellä rauhallisena. Jos lapsi aistii henkilöstöstä esimerkiksi ärtymystä tai kiukkua, voi lapsen tilanne kiihtyä entisestään ja lapsi voi myös kokea tuottaneensa pettymyksen (Aron, 2015, s.185). Jo pieni vauva voi havaita kasvojen ilmeistä erilaiset tunne muutokset ja erityisherkillä tämä on erityisen tarkkaa (Aron, 2015, s.185). Henkilöstön on hyvä yrittää virittyä lapsen tunnekokemukseen niin, että lapsi huomaa, ettei ole tunteensa kanssa yksin (Marjamäki ym., 2015, s.57). Lasta ei saa eristää muista lapsista rangaistusmielessä, mutta jos esimerkiksi kova meteli häiritsee lapsen rauhoittumista, voi johonkin rauhallisempaan tilaan meneminen olla tarpeen (Ahonen, 2017). Kummassakin tapauksessa hyvä keino rauhoittaa lasta on kosketus ja syli, mutta, jos lapsi reagoi herkästi kosketukseen ja kokee sen epämukavana, niin silloin tätä keinoa tulee välttää (Ahonen, 2017).

Tommola ja Häkkinä (2017, s.41) ovat haastatelleet erityisvarhaiskasvatuksenopettaja Maarit Söderena, joka on kirjoittanut kirjan ”Tunne, aisti ja toimi!”. Söderena (Tommola & Häkkinä, 2017, s.42) muistuttaa, että jos erityisherkyys on piirteinä henkilöstölle uusi, niin pitää vain uskaltaa lähteä kokeilemaan keinoja, joilla voisi auttaa lasta. Söderena käsittelee kirjassaan etenkin tuntoaistiin liittyvää herkkyyttä, jota erityisherkillä lapsella voi myös ilmetä. Söderena (Tommola & Häkkinä, 2017, s.42) muistuttaa, että koska lapset ovat erilaisia, niin ovat myös

tukikeinot, eivätkä kaikki tukikeinot siis voi sopia kaikille. Toinen rauhoittuu paremmin kosketuksesta ja sylistä ja toinen siitä, että saa olla hetken omassa rauhassa (Tommola & Häkkinen, 2017). Tuntoaistiyliherkkyyteen liittyen Söderena (2013) on antanut kirjassaan paljon neuvoja, jotka helpottavat ja rauhoittavat lapsen oloa. Yksinkertaisimmillaan voidaan leikata vaatteista niskalaput pois, jos ne häiritsevät lasta tai asetellaan ruoka lautaselle niin, että eri ruuat eivät koske toisiaan (Söderena, 2013). Rauhoittavaksi lapsi voi kokea esimerkiksi painopeiton alla pötköttelyn tai hämärässä huoneessa leikkimisen (Söderena, 2013). Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tärkeää muistaa pitää yllä päiväkodin rutiineja, koska ne luovat uusia tilanteita välttelevälle erityisheikälle lapselle paljon turvaa (Boyce, 2020 s.208). Tämä vaatii myös ennakkointia, koska jokainen päiväkotipäivä ei kuitenkaan voi olla täysin samanlainen ja silloin lapselle on hyvä kertoa etukäteen päivän tapahtumista. Lasta on myös hyvä muistuttaa, että uusista tilanteista pääsee aina pois, jos ne tuntuvat liian epämiellyttäviltä, mikä voi rohkaista lasta edes kokeilemaan tilannetta (Aron, 2015, s.220).

Boyce (2020, s.173) puhuu kiusaamistilanteista, joita voi esiintyä jo päiväkodissa ja joissa erityisheikkä lapsi voi olla usein varsin alisteisessa asemassa. Empatiakykynsä vuoksi lapsi voi viedä jonkun muun tunteet omiensa edelle, koska ei halua aiheuttaa muille pahaa mieltä oli kyse sitten henkilöstöstä tai lapsista (Aron, 2015, s.14). Pienen lapsen ei kuitenkaan pitäisi joutua olemaan varuillaan jatkuvasti, eikä huolehtimaan jonkun toisen tunteista, kun omissakin tunteissa on jo paljon käsittelemistä. Myös riitatilanteet voivat saada erityisheikkä lapsen pelkäämään ja kyseenalaistamaan oman arvonsa, mutta tämä ei saisi olla lapselle este puolustaa itseään sitä vaativissa tilanteissa. Riitatilanteet tulisi käsitellä niin, että lapsi ei jää huolehtimaan niitä jälkikäteen. Henkilöstön tulisikin pyrkiä luomaan mahdollisimman tasa-arvoiset olosuhteet lasten välille, koska niistä erityisheikkä lapsi hyötyy kaikista eniten (Boyce, 2020, s.200). Niin kuin tiedämme, lapselle ei voi kertoa liian usein kuinka tärkeä hän on juuri sellaisena kuin on, koska lapsen oikeus on tulla rakastetuksi (Marjamäki ym., 2015). Jos lapsi tekee jotain väärin, niin on hyvä muistuttaa, että teko ei vähennä lapsen tärkeyttä millään tavalla (Marjamäki ym., 2015).

Johtopäätökset

Tutkimuksessani kerroin, mitä kaikkea erityisherkan lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön vuorovaikutuksen aikana voikaan tapahtua, ja mihin asioihin tulee kiinnittää huomiota, jotta lapsella olisi hyvä olla varhaiskasvatuksessa ja miten paljon henkilöstö voi omalla toiminnallaan eri tilanteisiin vaikuttaa. Nyt jälkeenpäin huomaan, että suurin osa käytännön asioista, mitkä vaikuttavat erityisherkan lapsen ja henkilöstön väliseen vuorovaikutukseen pätevät yhtä lailla kenen tahansa lapsen kanssa. Kaikkein eniten tarkastelua vaativatkin jokaisessa käsittelemässäni osa-alueessa, eli asenteissa, ympäristössä ja toiminnassa, mielestäni henkilöstön asenteet ja ennakkoluulot erityisherkkyyttä kohtaan. Asenteiden kriittinen tarkastelu ja muokkaaminen johtaa parhaimmillaan lasten eroavaisuuksien hyväksymiseen ja kunnioittamiseen sekä toiminnan eriyttämiseen niin, että erityisherkkä lapsikin voi kukoistaa lapsiryhmässä. Vaaditaan henkilöstöltä sensitiivisyyttä huomata näitä eroja ja kärsivällisyyttä kunnioittaa ja oppia ymmärtää niitä.

Voidaan todeta, että erityisherkan lapsen ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa on monenlaisia muuttujia, jotka voivat muuttaa vuorovaikutuksen laatua. Oli se sitten ympäristön, henkilöstön itsensä tai muun toiminnan tuoma muuttuja, niin kaikelle on kuitenkin tehtävissä jotain, jotta lasta voitaisiin ymmärtää paremmin. Boyce (2020, s. 221) on todennut, että kaikkea, mitä jokainen lapsi tarvitsee, tarvitsee erityisherkkä lapsi aina intensiivisemmin. Oli kyse sitten esimerkiksi rutiineista, henkilöstön antamasta kannustuksesta tai turvallisuuden tunteesta, niin erityisherkkä lapsi ei voi saada niitä liikaa (Boyce, 2020, s.222).

Erityisherkkyyks tuo omat haasteensa, mutta se tuo mukanaan myös paljon ihania asioita. Lapsen mielikuvitus ja herkkyys erilaisiin yksityiskohtiin voi ilmetä luovuutena ja kekseliäisyytenä ja empaattisuutensa avulla lapsi voi luoda vahvoja ystävyys- ja ihmissuhteita (Boyce, 2020). Vaikka lapsi tuntee negatiiviset tunteet usein voimakkaana, niin pitää muistaa myös kaikki positiiviset tunteet kuten rakkaus ja ilo, joista lapsi saa hurjan paljon voimaa (Boyce, 2020).

Pohdinta

Tutkimuksen alussa mainitsin lukemani kirjan Gorilla, jossa seikkaili helposti palasiksi menevä lapsi nimeltä Eino. Tarinan aikana Eino löytää ystävän, jolla on samanlaisia piirteitä kuin hänelläkin ja yhdessä he oppivat käsittelemään voimakkaita tunteitaan paremmin. Mieleeni tuli, että tämän kaltaista kirjallisuutta pitäisi lukea lasten kanssa enemmän, koska erityisherkkä lapsi voi löytää niistä tarttumapintaa ja turvaa, jolloin herkkyydestä on mahdollista puhua lasten kanssa myös yhteisesti. En toivo mitään enemmän kuin, että jokainen erityisherkkä lapsi löytäisi hyviä ystäviä ja kokisi sopivansa joukkoon siinä missä muutkin lapset.

Tätä tutkimusta oli mielenkiintoista lähteä tekemään, koska halusin haalia lisää tietoa monelta näkökannalta. Halusin löytää keinoja toimia erityisherkkien lasten kanssa, mutta halusin myös oppia lisää sekä itsestäni että erityisherkkistä lapsista. Uskon, että mitä paremmin tunnen itseni, sitä helpommin pystyn kohtaamaan myös lapset. Vaikeinta tässä työssä oli varmaan alulle pääseminen, mutta onneksi olen kuitenkin aika nopea kirjoittaja, koska tuotan ensin paljon tekstiä ja luen ja muokkaan sitä vasta jälkeenpäin uudelleen. Vaikeaa oli myös aineiston haaliminen kasaan, mutta sekin on loppuen lopuksi lisääntynyt melkein itsestään. Mukavinta oli kirjoitella tulosten käytännön neuvoja, koska vaikka osa niistä onkin melko itsestäänselvyyksiä niin uskon, että jokainen lasten kanssa työskentelevä voi oppia edes jotain uutta nimenomaan erityisherkkyyden näkökulmasta.

Pidän itseäni lempeänä kasvattajana ja halusin tuoda lempeyden myös kandin tutkielmaani, koska kyseessä on kuitenkin hyvin herkkä aihe. Olen pohtinut tätä etenkin valitsemieni käsitteiden näkökulmasta, kun päätin käyttää tutkielmassani erityisherkkä-käsitettä. Olen yrittänyt pitää huolen siitä, etten ole itse lähtenyt käyttämään erityisherkkyyttä mitenkään leimaavana käsitteenä. Olen pyrkinyt siihen, että tekstistäni välittyisi kuva erityisherkkyydestä vain yhtenä osana lapsesta, ei lasta kokonaan määrittelevästä asiasta. Koen, että henkilökohtaisen kokemukseni kautta erityisherkkyydestä, olen pystynyt tarkastelemaan aihetta etäältä, mutta olen myös pystynyt näkemään erilaisia tilanteita erityisherkkän lapsen silmin. Näen oman herkkyyteni vahvuutenani etenkin empaattisuuden ja sen, että pystyn aistimaan, jos jollakulla on huono olla ja minulla on mahdollisuus parantaa sitä oloa. En maltakaan odottaa, että pääsen kohtaamaan joskus herkkiä lapsia ja osoittamaan heille heidän vahvuutensa ja tärkeytensä.

5.1 Tutkimuksen eettisyys

Etiikalla tarkoitetaan tutkimusta, joka pyrkii vastaamaan moraalisiin kysymyksiin (Pietarinen & Launis, 2015). Kysymykset pohtivat yleensä, onko jokin toiminta oikein tai väärin tai hyväksyttävää tai tuomittavaa (Pietarinen & Launis, 2015). Eettisyyttä tarkastellaan yleensä peilaten yleisiin sääntöihin ja käsityksiin siitä, mikä on oikein ja mikä väärin (Pietarinen & Launis, 2015). Lähdin itse tekemään tutkimusta sillä ajatuksella, että haluan auttaa ihmisiä ja erityisesti lapsia ja annan luotettavaa tietoa tutkimustani lukeville. Eettisesti toteutetusta tutkimuksesta saadaan luotettavaa tietoa, joka on myös hankittu luotettavasti (Pelkonen & Louhiala, 2015). Eettisesti laadukas tutkimus ei rakennu pelkästään tulosten varaan, vaan koko tutkimusprosessin, tutkimuskysymyksen laatimisesta yhteenvedojen kirjoittamiseen, on oltava tarkkaan mietitty (Pelkonen & Louhiala, 2015). Olen valinnut tutkimukseeni mahdollisimman monipuolista aineistoa, joka on yksi eettisen tutkimuksen kriteeri. Tutkimusta, joka on käyttänyt liian yksipuolista aineistoa, ei voida pitää luotettavana (Pelkonen & Louhiala, 2015). Tutkimuksella pitäisi pystyä myös lisäämään tietoa valitusta aiheesta tai kehittämään jotain yhteiskunnallista ongelmaa (Pelkonen & Louhiala, 2015). Olen mielestäni onnistunut tässä, koska olen antanut lisätietoa erityisherkkyydestä ja kyseisellä tiedolla pystytään toivottavasti lisäämään lapsen hyvinvointia tässä kiireisessä maailmassa.

Lapsia käsittelevissä tutkimuksissa ongelmallista on usein se, että lapsi ei pysty antamaan suostumustaan tutkimukseen osallistumisesta, jolloin tarvitaan huoltajan suostumus (Pelkonen & Louhiala, 2015). Minä en ole itse tehnyt tutkimusta lasten kanssa, mutta olen tarkastellut laajaa aineistoa, joka käsittelee lapsiin liittyvää tutkimusta. Esimerkiksi Elaine Aron kertoo tutkimuksessaan useasta esimerkkilapsesta, joiden vanhempia on erityisesti haastatellut, mutta lasten nimiä on muutettu ja Aron pystyy mielestäni käsittelemään herkkää aihetta hienovaraisesti loukaamatta ketään. Olen valinnut aineistoa niin, että lapsia on kohdeltu niissä eettisesti oikein ja erityisherkkyydestä on puhuttu oikeilla määritelmillä, eikä ole viitattu esimerkiksi ujouteen. On tutkimuksen kannalta tärkeää, että tulokset ovat hyödyllisiä lasten hyvinvoinnin kannalta (Pelkonen & Louhiala, 2015).

Mielestäni on tärkeää pohtia myös erityisherkkä-käsitteen käyttöä eettisesti etenkin, kun tutkimuksen kohteena ovat olleet lapset. Onko lapsen nimeämisestä erityisherkkäksi enemmän hyötyä vai haittaa lapselle. Mielestäni nimeäminen on tarpeen vain, kun yritämme ymmärtää lapsen hyvinvointiin vaikuttavaa toimintaa ja etsiä toiminnalle ratkaisuja. Jos lapsi voi hyvin, eikä

kohtaa haasteita erityisherkkyyden vuoksi, voi kaikenlaiset nimeämiset mielestäni unohtaa ja pyritään näkemään lapsi sellaisenaan ilman erityisherkkyyden tuomaa leimaa.

Lähteet:

- Ahonen, L. (2017). Haastavat kasvatustilanteet-Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-451-727-0>
- Aron, E.N. (2015). *Erityisherkkä lapsi*. Nemo.
- Aron, E.N. (2013). *Erityisherkkä ihminen*. Nemo
- Boyce, T. (2020). *Orkidea vai voikukka? Miksi lapset ovat niin erilaisia ja miten kaikki voivat kukoistaa?* WSOY.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-035-6>.
- Estola, E & Puroila A-M. (2013). Kertomuksina rakentuva päiväkotilapsuus. Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-412-5>.
- HSP-Suomen erityisherkkät ry. 2016. Erityisherkkä lapsi. Viitattu 29.7.2016. http://media.wix.com/ugd/ea89b1_fd339e439f4c4553ab9dbc4a336c8bca.pdf
- Hännikäinen, M. (2013). Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmissä: hoitoa, kasvatusta vai opetusta? Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-412-5>.
- Karvi. (2018). *Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset*. Haettu osoitteesta https://karvi.fi/app/uploads/2018/10/KARVI_2418.pdf
- Kauppila, R. A. (2000): *Vuorovaikutus - ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosiaalisuus*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2006). *Temperamentti ja koulumenestys*. Helsinki: WSOY.
- Kinnarinen, T. (2005). *Peilisolut auttavat ymmärtämään muita*. Julkaistu Tiede-lehdessä 8/2005.
- Koivisto, P. (2007). Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoidon arjessa. Teoksessa K. Alila & S. Parrila (toim.) *Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa – Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006–2010*. Uniprint Oulu.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Manninen, S-S. *Outolintu, erilainen - Tutkimusraportti yliherkstä väri-ihmisestä muotojen yhteiskunnassa*. Ajatushattu 2014, 2 painos.

- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törröinen, S. & Hannukkala, M. (2015). *Lapsen mieli-Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan*. Suomen mielenterveysseura.
- Mattila, K-P. (2019). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. PS-kustannus.
- Mäkinen, M. (2017). Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524517638>.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet*. Punamusta Oy. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf.
- Paananen, M. & Tammi, T. (2017). *Työn kuormittavuuden kokemusten, työn tehostamisen ja sairauspoissaolojen moniulotteiset yhteydet lastentarhanopettajan työssä*. Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Haettu osoitteesta <http://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2017/09/Paananen-Tammi-issue6-1.pdf>.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523456167>.
- Pörsti, M. & Vasko, A. (2020). *Gorilla*. Nord Print Oy, Helsinki 2020.
- Raittila, R. (2013). Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-768-412-5>.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Haettu osoitteesta https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.
- Söderena, M. (2013). *Tunne, aisti ja toimi! Tuntoaistia tukevia harjoituksia arkeen*. Foxoffset Oy, Helsinki 2013.
- Talvio, M. & Klemola, U. (2017). *Toimiva vuorovaikutus*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524518031>.
- Tommola, A. & Häkkinen, S. (2017). *Rauhoita ja rohkaise-Apua lapsen stressitilanteisiin*. Nemo.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippanen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus*. [Adobe Digital Editions -versio]. Haettu osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517686532>.
- Varhaiskasvatuslaki. (13.7.2018/540). Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.
- VOL. (2020). *Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet*. PunaMusta, 1. painos, 2.000 kpl, 6/2020.